

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЧЕРЕЗ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МАЙНОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Дерев'янку Богдан Володимирович,
професор кафедри господарського та екологічного права
Донецького юридичного інституту МВС України,
доктор юридичних наук, доцент

Дерев'янку Б.В. Підвищення якості освітніх послуг через удосконалення законодавства про майнове забезпечення господарювання навчальних закладів

Статтю присвячено аналізу різних відносин за участі навчальних закладів і пропозиції окремих шляхів удосконалення законодавства про майнове забезпечення господарювання останніх. У статті проведено порівняння кількості вищих навчальних закладів у співвідношенні із кількістю населення. В Україні з розрахунку на однакову кількість населення вищих навчальних закладів більше, ніж у США, Японії, КНР, Південній Кореї, Сінгапурі, Великій Британії, Франції, Італії, Польщі, Російській Федерації. Велика кількість навчальних закладів пропонує велику кількість освітніх та інших послуг. Перевищення пропозиції над попитом призводить до зниження якості освітніх послуг. Для забезпечення ефективної господарської діяльності навчальних закладів вважаємо за необхідне надати їм можливості найбільш повно використовувати загальні принципи господарювання, зокрема перші два із названих у статті 6 Господарського кодексу України:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;

- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом.

Завдяки використанню цих принципів навчальні заклади мають самостійно обирати організаційно-правову форму, діяти на основі різних форм власності, надавати велику кількість послуг, не заборонених загальним господарським законодавством.

Крім цього забезпечення високої якості послуг можливе через наявність стабільної майнової основи. Жодним чином не принижуючи роль приватних навчальних закладів, запропоновано господарсько-правовими та адміністративними методами підтримувати державні навчальні заклади. Запропоновано з обережністю ставитися до основних фондів, що в якості інвестицій передаються навчальним закладам іншими суб'єктами господарювання (особливо іноземними). У складі майна виділено його інноваційну складову, яку названо прогресивними майновими активами.

Інвесторам, що передають навчальним закладам перспективні майнові активи, запропоновано надавати податкові пільги.

Ключові слова: навчальний заклад, суб'єкт господарювання, якість, освітні послуги, принципи господарювання, основні фонди, інноваційна складова, інвестор, перспективні майнові активи, податкові пільги.

Деревянко Б.В. Повышение качества образовательных услуг посредством совершенствования законодательства об имущественном обеспечении хозяйствования учебных заведений

Статья посвящена анализу различных отношений с участием учебных заведений и предложению отдельных путей совершенствования законодательства об имущественном обеспечении хозяйствования последних. В статье приведено сравнение количества высших учебных заведений в соотношении с количеством населения. В Украине из расчета на одинаковое количество населения высших учебных заведений больше, чем в США, Японии, КНР, Южной Корее, Сингапуре, Великобритании, Франции, Италии, Польше, Российской Федерации. Большое количество учебных заведений предлагает большое количество образовательных и иных услуг. Превышение предложения над спросом приводит к снижению качества образовательных услуг. Для обеспечения эффективной хозяйственной деятельности учебных заведений считаем необходимым предоставить им возможности наиболее полно пользоваться общими принципами хозяйствования, в частности первыми двумя из названных в статье 6 Хозяйственного кодекса Украины:

- обеспечение экономического многообразия и равной защиты государством всех субъектов хозяйствования;
- свобода предпринимательской деятельности в пределах, определенных законом.

Благодаря использованию этих принципов учебные заведения должны самостоятельно выбирать организационно-правовую форму, действовать на основе разных форм собственности, предоставлять большое количество услуг, не запрещенных общим хозяйственным законодательством.

Кроме этого обеспечить высокое качество услуг возможно благодаря наличию стабильной имущественной основы. никоим образом не умаляя роли частных учебных заведений, предложено хозяйственно-правовыми и административными методами поддерживать государственные учебные заведения. Предложено с осторожностью относиться к основным фондам, которые в качестве инвестиций передаются учебным заведениям другими субъектами хозяйствования (особенно иностранными). В составе имущества выделена его инновационная составляющая, которую названо прогрессивными имущественными активами. Инвесторам, передающим учебным заведениям перспективные имущественные активы, предложено предоставлять налоговые льготы.

Ключевые слова: учебное заведение, субъект хозяйствования, качество, образовательные услуги, принципы хозяйствования, основные

фонды, инновационная составляющая, инвестор, перспективные имущественные активы, налоговые льготы.

Derevyanko B.V. Improving the quality of educational services through improving legislation on providing property economic activity of educational institutions

This article devoted to analyzes the various relationships involving educational institutions and offering some ways to improve legislation on its property economic activity. Comparison of the number of higher educational institutions in relation to the total population in the article was given. In Ukraine, based on the same number of the population and higher educational institutions more than in the U.S., Japan, China, South Korea, Singapore, UK, France, Italy, Poland, the Russian Federation. A large number of educational institutions offering a large number of educational and other services. Excess of supply over demand lowers the quality of educational services. To ensure the efficient economic activities of educational institutions deem it necessary to enable them to more fully use the general principles of management, in particular the first two of those mentioned in Article 6 of the Ukrainian Commercial Code:

- Ensuring economic diversity and equal protection of all economic entities;
- Freedom of entrepreneurship within the limits set by law.

By using these principles, institutions should choose their own organizational and legal form, act on the basis of different forms of ownership, provide many services not prohibited by general economic legislation.

Provide high quality services possible due to the presence stable property fundamentals. In no way diminishing the role of private educational institutions, proposed economic-legal and administrative measures to support public educational institutions. With wary of fixed assets that are transferred as an investment to educational institutions from other business entities (especially foreign) was proposed. As part of its assets allocated to innovative component, which is called perspective property assets. Investors, the transferor to educational institutions perspective property assets, proposed to provide tax relief.

Key words: educational institution, economic entity, quality, educational services, principles of management, fixed assets, an innovative component, investor, perspective property assets, tax relief.

У сучасних умовах будь-яка діяльність у сфері освіти має важливе державне надпублічне значення. Надання навчальними закладами (далі – НЗ) неякісних освітніх послуг у сучасному світі є фактором, що знижує інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання та цілих країн, що унеможлиблює проведення суб'єктами господарювання інноваційних досліджень і поліпшення якості їх продукції та виробничих процесів.

На сьогоднішній день в Україні працює кілька тисяч НЗ. Серед них лише ВНЗ набирається близько тисячі. Таке число є одним із найбільших у світі із розрахунку на кількість населення. У такій ситуації важко говорити про якість послуг, коли майже третина із ВНЗ здійснює підготовку юристів.

Для наочності можна навести кількісне порівняння суб'єктів сфери вищої освіти у різних країнах. Так у США із трохи більш ніж 300-мільйонним населенням (і 15-ма мільйонами студентів) діють 639 державних і 1894 приватних ВНЗ з чотирирічною програмою [1, с. 113-114]; у Японії на 120 млн. населення діють близько 600 університетів [2]; у КНР на майже 1,5 млрд. населення припадає 2200 ВНЗ [3]; у Південній Кореї на 49-тимільйонне населення (трохи більше, ніж в Україні) нараховується 419 ВНЗ [4]; у Сінгапурі із приблизно 5-тимільйонним населенням (трохи більше, ніж у Донецькій області) працюють 4 великі університети та 5 політехнічних інститутів [5]; у Великій Британії існує близько 100 університетів; у Франції – близько 80; в Італії – близько 60; у Польщі – 11 [6, с. 11-12]; у РФ сьогодні 1090 ВНЗ різної спеціалізації (з філіалами 3800) і 7 млн. 300 тис. студентів [7, с. 114].

Як видно, в Україні чисельність ВНЗ у порівнянні із кількістю населення є чи не найбільшою у світі. Це призводить до перевищення пропозиції освітніх та інших послуг у сфері освіти над попитом, і, відповідно, до зниження їхньої якості. А правове забезпечення якості продукції, товарів, робіт і послуг є одним із головних завдань господарського права. Для цього необхідно досліджувати послуги навчальних закладів, давати характеристику їх складовим (зокрема і піднімати суперечливі питання запровадження положень Болонського процесу).

Питання необхідності оптимізації кількісного та якісного складу НЗ в Україні, їх законодавчого забезпечення (зокрема і правового забезпечення здійснення НЗ господарської діяльності), забезпечення якості освітніх послуг ставилися українськими вченими, серед яких є: В. О. Бабич-Вепрева, О. М. Бандурка, Л. В. Беззубко, В. М. Бесчастний, Т. М. Боголіб,

Л. М. Бостан, К. Л. Бугайчук, Є. В. Булатов, О. Л. Войно-Данчишина, К. Г. Грищенко, Л. В. Гурак, Л. Г. Деева, Д. І. Дзвінчук, О. Ф. Долженков, С. М. Домбровська, В. С. Журавський, С. А. Загородній, К. А. Карчевський, Т. П. Козарь, Н. М. Колісніченко, Н. В. Коломoeць, В. М. Кравчук, М. Н. Курко, О. В. Куцурубoва-Шевченко, Т. О. Луганська, О. Ф. Мельничук, Л. І. Миськів, І. М. Михайлик, А. О. Монаєнко, П. В. Нестеренко, Є. А. Огаренко, В. О. Огнев'юк, І. М. Острівний, Г. О. Пономаренко, С. М. Серьогін, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. М. Співак, С. В. Тарнавська, В. Я. Тацій, М. О. Тимошенко, В. Г. Федоренко, Т. В. Фініков, О. Хохленко, В. Г. Чорна, Р. В. Шаповал, М. Л. Шелухін, О. Х. Юлдашев, Р. В. Якубовський, В. Д. Яремчук та інші. Проте незважаючи на велику кількість досліджень проблематики господарської та іншої діяльності НЗ, велика кількість аспектів такої діяльності потребує постійних досліджень. Законодавство про освіту представлено загальним Законом «Про освіту», кількома спеціальними законами за різними рівнями освіти, великою кількістю підзаконних НПА КМУ, Президента, МОН України та ін. Однак їх норми конфліктують між собою, не захищають інтересів держави, власників майна НЗ і споживачів їх послуг, не забезпечують належну якість освіти, знижують можливості НЗ здійснювати ефективну господарську діяльність, конкурувати на внутрішньому і світових ринках освітніх та інших послуг тощо.

Виходячи із викладеного, ціллю статті є пропозиція окремих шляхів удосконалення законодавства про майнове забезпечення господарювання НЗ.

Отже, у сучасних умовах постійного бюджетного дефіциту в Україні державні і комунальні НЗ часто змушені самотужки вирішувати питання фінансування своєї діяльності. Решта навчальних закладів по-іншому працювати і не можуть. Тому вони надають велику кількість найрізноманітніших послуг, продають продукцію або виконують роботи як суб'єктам господарювання на основі договорів, так і державним органам і громадянам. У цьому зв'язку можна навести порівняння, яке вказує, що у

США держава фінансує навчальні заклади приблизно на 30 % від їх потреби, а в Україні – приблизно на 75 %. При цьому американські НЗ здатні самостійно заробити потрібні 70 % коштів, тоді як наші часто не можуть заробити потрібні 25 %. Така ситуація вимагає оптимізації видів послуг, які надаються вітчизняними НЗ; підвищення їх господарської ефективності.

Найчастіше НЗ надають послуги і виконують роботи. Така діяльність є господарською, тобто діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованою на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Для забезпечення ефективної господарської діяльності НЗ вважаємо за необхідне надати їм можливість найбільш повно використовувати загальні принципи господарювання, зокрема перші два із названих у статті 6 Господарського кодексу України:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом [8].

У їх розвиток нами раніше було розроблено концепцію господарювання НЗ в Україні [9], в розвиток якої вказано на недоцільність обмеження НЗ у праві обрання організаційно-правової форми організації своєї діяльності, як це, наприклад, зроблено у законодавстві про вищу освіту (на сьогодні усі ВНЗ незалежно від форми власності є некомерційними організаціями). Пропонуємо надати можливість усім НЗ самим обирати організаційно-правову форму суб'єкта господарювання, у якій їм найбільш зручно працювати. Так само НЗ повинні мати можливість надавати додаткові послуги суб'єктам господарювання, державі і громадянам, керуючись принципом «дозволено усе, що не заборонено законом». На сьогодні державні і комунальні ВНЗ на основі Переліку платних послуг, які можуть надаватися НЗ, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності, можуть надавати такі

послуги за сферами: освітньої, наукової та науково-технічної діяльності; у сфері міжнародного співробітництва, охорони здоров'я, відпочинку, дозвілля, оздоровлення, туризму, фізичної культури та спорту, побутових і транспортних послуг [10]. Однак кількість послуг, які б могли надавати НЗ, може бути куди більшою. І компетенція НЗ з їх надання повинна розширюватися. На нашу думку запропонована концепція розвитку НЗ повинна орієнтуватися на власні традиції в освіті і господарюванні. Правовий господарський порядок крім чинного законодавства спирається на багатовікові правові звичаї господарювання, у тому числі господарювання НЗ, юридичну доктрину, сформовану провідними вітчизняними вченими, менталітет народу. Тому спосіб господарювання, який ефективно реалізується в одній країні, може себе не виправдати в іншій. Тому необхідно рекомендувати законодавцям та чиновникам у сфері освіти із обережністю ставитися до впровадження у діяльність українських НЗ положень Болонського процесу, які можуть знижувати якість освітніх послуг. Слід орієнтуватися на власні перевірені століттями традиції в освіті і господарюванні – залишити наявні освітньо-кваліфікаційні рівні, види НЗ, наукові ступені кандидата і доктора наук, що сприяє забезпеченню якості послуг НЗ.

З метою забезпечення якості освітніх послуг важливою є підтримка НЗ, що діють на основі майна у державній формі власності. Жодним чином не принижуючи роль приватних НЗ, слід зазначити, що традиційно в Україні як і в інших пострадянських країнах найбільш якісну освіту можна отримати саме у державному НЗ. І державні, і недержавні НЗ однаково повинні отримувати ліцензію на надання освітніх та інших послуг, проте переважно у державних НЗ більш тривалий час діяльність відповідає ліцензійним умовам. Саме державні НЗ, як правило, стають виконавцями державних науково-дослідних і освітніх програм і проектів. Крім цього, недержавні НЗ можуть надавати освітні послуги у тому вигляді, обсязі і змісті, що вигідні власнику майна таких НЗ. У підсумку можемо отримати в освіті ситуацію, аналогічну

тій, що склалася у сфері діяльності ЗМІ і телекомунікацій, коли близько 20-ти років приватні власники телевізійних каналів подавали інформацію під власним кутом зору, а держава не змогла правильно роз'яснити народу свою діяльність і не змогла сформувати і провести власну єдину ефективну гуманітарну політику. Саме тому важливою є підтримка державних НЗ, які за необхідності будуть швидко реалізовувати державну політику в освіті і захищати її інтереси. В якості підтримки можна запропонувати законодавчо в адміністративному порядку передбачити наявність певної мінімальної кількості державних НЗ різних рівнів пропорційно кількості мешканців населених пунктів певної території. Тобто можна запропонувати приділення більше уваги підтримці навчальних закладів, які діють на основі державного майна, через закріплення у законодавстві про освіту максимальної частки місць у недержавних НЗ кожного виду в межах певного населеного пункту України. У такому випадку більшість громадян отримуватимуть освітні послуги у державних НЗ, а отже підпадатимуть під реалізацію державою своїх інтересів.

З попереднім питанням тісно пов'язані питання правового регулювання забезпечення НЗ майновими активами, необхідними для надання якісних послуг. Для ефективного виконання покладених на НЗ завдань і надання якісних послуг останнім потрібні якісні основні фонди. Якщо держава чи інші суб'єкти господарювання чи громадяни зацікавлені у якісному наданні послуг НЗ споживачам, то ними будуть надаватися НЗ якісні основні фонди. Недостатньо нові чи недостатньо якісні основні фонди можуть передаватися НЗ з боку держави через дефіцит фінансових ресурсів і системну економічну та політичну кризу. Однак держава не буде навмисно передавати НЗ основні фонди, використання яких є шкідливим для споживачів і самої держави. А приватні інвестори, які можуть передавати НЗ різні основні фонди (діяльність яких повинна безумовно підтримуватися, проте перевірятися), переслідуючи власні цілі, можуть передавати не найкраще і не найновіше майно. У цьому зв'язку пропонуємо запровадження державної підтримки для тих інвесторів у діяльність НЗ, які в якості інвестицій передають їм морально і матеріально нові

майнові активи, що відповідають сучасним вимогам за своїм призначенням. Інші майнові активи, які передаються НЗ з боку українських та зарубіжних суб'єктів господарювання і громадських організацій, у випадку відповідності їх екологічним вимогам безпеки повинні оприбутковуватися; а питання щодо їх цільового використання повинно вирішуватися пізніше. Іншими словами мова іде про те, що у багатьох розвинених зарубіжних країнах наявна висока вартість утилізації промислових і побутових основних фондів, які фізично чи морально застарілі. Одним із варіантів зниження цих витрат є переведення таких основних фондів в якості «подарунку» чи «інвестиції» суб'єкту господарювання зі східноєвропейської країни. У такому випадку іноземний «інвестор» може крім попередньої простої меркантильної цілі переслідувати і більш глобальну ціль – усунення з ринку певного товару чи продукції східноєвропейського конкурента. Якщо українське підприємство безоплатно отримує в якості інвестиції, наприклад, лінію з виготовлення певної продукції, яка є морально застарілою у країні інвестора, проте фізично у добрій формі, то, враховуючи менталітет українського підприємця, така лінія буде використовуватися декілька років як мінімум. Безумовно, український підприємець буде отримувати прибуток від використання такої лінії, однак у порівнянні з інвестором, який налагодить у себе більш інноваційну лінію з випуску аналогічної продукції, витратитиме в розрахунку на одиницю кінцевої продукції більшу кількість сировини, електроенергії, газу, витрат робочої сили тощо. Можливо, продукція українського підприємства - рецепієнта поступатиметься за своїми техніко-технологічними, екологічними чи іншими характеристиками продукції іноземного «інвестора». Слід сказати, що на початку 1990-х такий приклад був далеко не одиничним. У ті часи західноєвропейський «інвестор», який передавав такі «технології» до країн колишнього СРСР, ще й отримував фінансову підтримку на налагодження у себе нової – інноваційної виробничої лінії.

Сфера освіти має надто велике значення для країни. Усі економічні досягнення і технологічні прориви, рівно як і їх відсутність в економічно

розвинених країнах пов'язують із рівнем розвитку освіти (наприклад, досягнення колишнього СРСР в космічній галузі були сприйняті в США як національна катастрофа, причиною якої було визнано слабкість американської системи освіти. Як наслідок, у 1958 році було прийнято Закон «Про освіту в цілях національної оборони» (The National Defense Education Act) [11, с. 228]. Пізніше у 1963 році було прийнято Закони (Акти) «Про професійну освіту» і «Про розвиток вищої освіти», а в 1965 році – Закон (Акт) «Про початкову та середню освіту». Їх прийняття було наслідком запровадження Президентом Дж. Кеннеді гасла «Нація в небезпеці» і розроблення програми реформування американської школи. Ці та подальші заходи сприяли збільшенню видатків на розвиток матеріально-технічної бази ВНЗ, підготовку викладацького складу, запровадження стипендій студентам та аспірантам [12, с. 62; 11, с. 228]. З цього часу розпочалося постійне покращення фінансового забезпечення НЗ у США, а також вирівнювання умов для отримання освіти для різних расових та етнічних груп населення). Якість освітніх послуг напряму впливає на розвиток усіх галузей економіки та держави в цілому. Тому навмисна передача вітчизняним чи іноземним «інвестором» неякісних основних фондів НЗ, що будуть задіяні останніми у своїй основній діяльності, може бути розцінена не лише як прихований акт недобросовісної конкуренції, але й як заплановану диверсію проти країни. Мається на увазі передача українським НЗ застарілого комп'ютерного забезпечення, комп'ютерної та іншої техніки, яка є морально та/або фізично застарілою, становить загрозу здоров'ю користувачів, розвиває у них шкідливі звички, сприяє формуванню шкідливих навичок, тощо; літератури, відео- чи аудіоджерел, які хибно трактують або навмисно перекручують інтерпретацію тих чи інших історичних, політичних, економічних подій і процесів, формують у учнів шкідливі – садистські, людино- чи природоненависницькі, гомосексуалістські та інші нахили, пригнічують у них прагнення до самостійного аналізу на користь впитування стереоінформації із ЗМІ, підконтрольних зарубіжним транснаціональним

корпораціям тощо. Зрозуміло, що офіційно таку кваліфікацію дати цьому діянню буде неможливо. Проте ніхто не обмежує вітчизняні НЗ та чиновників від освіти провести перспективний аналіз доцільності використання у навчальному процесі, науково-дослідній чи господарській діяльності НЗ тих чи інших основних фондів, переданих останнім у власність або у користування від громадських організацій чи суб'єктів господарювання (особливо зарубіжних). У випадку негативної відповіді НЗ може передати такі основні фонди іншим (неосвітнім) суб'єктам господарювання за плату у власність або користування, а отримані фінансові ресурси використати для забезпечення своєї основної діяльності.

З іншого боку, суб'єкти господарювання, громадські і суспільні організації, які передають українським НЗ дійсно якісні основні фонди, повинні отримувати пільги як від самих НЗ у межах їхньої компетенції та можливостей, так і від держави. Для максимальної об'єктивності пропонуємо у складі майна НЗ виокремити найбільш прогресивне майно, яке може бути використане при проведенні інноваційних досліджень, яке є морально і фізично новим тощо. Ці основні фонди пропонуємо називати перспективними майновими активами. Питання щодо їх інноваційності та перспективності повинні визначати фахівці у межах профільних міністерств (стосовно НЗ – МОН України), види і компетенція яких вимагають окремого дослідження. А для стимулювання економічного інтересу наявних і потенційних інвесторів, які передають українським суб'єктам господарювання перспективні майнові активи, пропонуємо закріпити у ГК України їх визначення, а в Податковому кодексі України – їх визначення та податкові пільги для інвесторів. Можна запропонувати норму, згідно з якою при обчисленні витрат, понесених платником податку на прибуток, вартість прогресивних майнових активів обраховується у подвійному розмірі (у звичайному випадку – в одинарному).

Для реалізації останніх пропозицій можна запропонувати:

- 1) до статті 139 ГК України додати частину 8 з наступним змістом:

«8. У складі майна суб'єктів господарювання особливе значення мають перспективні майнові активи – обладнання, інвентар, інструмент, технології, програми, проекти, знання, які мають інноваційний характер та можуть бути реалізовані при виконанні інноваційних проектів суб'єктами господарювання.»;

2) до пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України додати підпункт 14.1.143.1 зі змістом:

«перспективні майнові активи – обладнання, інвентар, інструмент, технології, програми, проекти, знання, які мають інноваційний характер та можуть бути реалізовані при виконанні інноваційних проектів суб'єктами господарювання»;

3) до підпункту 138.5.3 Податкового кодексу України додати речення наступного змісту:

«При обчисленні витрат, понесених платником податку у вигляді благодійних та інших внесків та/або вартості товарів (робіт, послуг) до неприбуткових організацій, вартість прогресивних майнових активів обраховується у подвійному розмірі.».

Зрозуміло, що запропоновані доповнення до двох кодексів повинні ще додатково вивчатися і на сьогодні можуть розглядатися поки що тільки як пропозиція. При цьому це далеко не єдина пропозиція, яку можна зробити для удосконалення майнового забезпечення діяльності НЗ в Україні. Тому не зважаючи на наявність великої кількості уже підготовлених (у тому числі і нами) наукових робіт на дослідження різних відносин за участі НЗ з метою удосконалення їх майнового забезпечення, управління ними, проведення НДДКР повинні бути спрямовані наступні найближчі роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кларк М. Вплив ранжирування у вищій освіті на доступ, вибір і можливості студентів / М. Кларк // Вища школа. — 2009. — № 11. — С. 112—125.

2. Образование в Японии [Электронный ресурс] // Today&Tomorrow : сайт компании. — Режим доступа : <http://tntdesk.com/ru/progrs/edu/japan/>.
3. Современная система образования в КНР [Электронный ресурс] // edubelarus.info : сайт. — Режим доступа : <http://edubelarus.info/index.php?newsid=880>
4. Гришина А. Южная Корея – «страна контрастов» [Электронный ресурс] / А. Гришина // КомпасГид. — Режим доступа : <http://kompasgid.ru/?p=218>.
5. Федоренко В. Г. Фактор вищої освіти в інноваційній економіці Сінгапуру / В. Г. Федоренко, І. М. Грищенко, О. С. Вітковський // Економіка та держава. — 2009. — № 6. — С. 4—7.
6. Комаров В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / за підсумками круглого столу "Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій" (17.11.2008 р., м. Харків) / В. Комаров // Право України. — 2009. — № 1. — С. 9—15.
7. Комиссарова Е. Г. Стратегия развития российского законодательства о высшей школе / Е. Г. Комиссарова // Юридическая наука и правоохранительная практика. — 2011. — № 1(15). — С. 112—118.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436—IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18—22. — Ст. 144.
9. Деревянко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 / Деревянко Богдан Володимирович. — Донецьк, 2014. — 504 с.
10. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 796 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України // Законодавство України : сайт. — Режим доступа : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=796-2010-%EF.

11. Курко М. Н. Роль вищої освіти в умовах становлення правової держави [Електронний ресурс] / М. Н. Курко // Форум права. — 2010. — № 2. — С. 224—230. — Режим доступу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10kmncpd.pdf>.
12. Вифлеемский А. Б. Совершенствование социально-экономического механизма образовательных учреждений в условиях рыночных преобразований : монография / А. Б. Вифлеемский. — Н. Новгород, 2001. — 207 с.

Деревянко Б.В. Підвищення якості освітніх послуг через удосконалення законодавства про майнове забезпечення господарювання навчальних закладів [Електронний ресурс] / Б.В. Деревянко // Юридичний науковий електронний журнал.— 2014. — № 8. - С. 53-56. - Режим доступу: <http://www.lsej.org.ua>